

Priporočila za pripravo in vodenje ornitoloških ekskurzij

//Damijan Denac

1. Uvod

Slovenska ornitologija je v zadnjih 25 letih doživela nesluten razvoj. V slovenščini imamo vrhunske ornitološke priročnike, znanstveno/strokovno revijo *Acrocephalus*, ki je pripravljena za vstop v družbo najodličnejših ornitoloških revij s t.i. faktorjem vpliva, poljudno ornitološko revijo *Svet ptic*, imamo prve lastne ornitološke monografije in druga knjižna dela s tega področja. Poleg tega imamo vzpostavljen sistem predavanj, izletov in akcij, ki potekajo po vsej državi, tako da imajo ornitologi začetniki ali ljubitelji ptic danes neprimerno boljše možnosti, da pridejo do kvalitetnega ornitološkega znanja, kot so ga imeli naši predhodniki. Izobraževanje lahko v grobem razdelimo na samostojno, kjer so naši učitelji le knjige, internet in revije ter izobraževanje, kjer smo v neposrednem stiku z učiteljem. In slednje je, vsem drugim metodam navkljub, še vedno nenadomestljivo. Z interpretacijo strokovnjaka, z njegovo osebnostjo in širino dobi znanje in naš odnos do njega popolnoma novo dimenzijo, do katere se sami nikoli ne bi dokopali. V tej luči imajo predavanja, izleti in akcije posebno mesto, saj se pri njih praviloma srečamo s človekom, ki nas ne le izobražuje, marveč nas s svojim odnosom do znanja tudi vzgaja. Zelo pomembno je torej, kakšen je učitelj. Uspešen bo tisti, ki je svojemu delu resnično predan, njegove besede in dejanja pa so usklajena, saj bolj kot z besedami izobražujemo in vzgajamo z zgledom. Pomanjkanje pozitivnega odnosa do izobraževanja ne odtehta ne pretvarjanje ne intelekt. Če ne odrasli, nas takoj razkrinkajo otroci. Za izobraževanje je nujno, da vsaj v osnovi čutimo veselje in potrebo, da lastno znanje predamo drugim. Ta želja pa sama po sebi še ni dovolj, moramo jo nadgraditi. Skoraj vse druge spretnosti, potrebne za učinkovito izobraževanje, so večinoma le stvar prakse. Izobraževanje je navsezadnje tudi naša moralna dolžnost, saj je prav, da prejeta znanje predamo naprej. Bojazen, da bomo s tem kaj izgubili, je odveč, v resnici bomo vedno bogatejši. Tokrat se bomo posvetili izobraževanju v ornitologiji in v sklopih obdelali štiri najpogostejše oblike izobraževanja:

nja: ekskurzije, predavanja, tabori in akcije. Moj namen je vzpodbuditi čimveč ornitologov, ljubiteljev ptic in drugih, ki se tako ali drugače ukvarjajo s pticami in naravo, da se tudi sami preizkusijo v izobraževanju in predajo svoje dragocene izkušnje naprej. Vse oblike so pomembne in imajo svoje značilnosti. Nekdo se bo našel kot predavatelj, drugi kot vodja izletov, tretjemu bodo ljube akcije ali si bo izmislil kaj povsem novega. Priporočila so namenjena odpravljanju najpogostejših začetniških nerodnosti, preletijo pa jih naj tudi tisti bolj izkušeni. Morda vam bo uspelo izboljšati svoje delo, vam in vašim učencem v veselje.

Ena v ornitologiji posebej priljubljenih in učinkovitih oblik izobraževanja javnosti ali izbranih skupin so ornitološki izleti ali ekskurzije. Zato se jih bomo lotili na začetku. Ponekod v kurzivu navajam resnične primere za ilustracijo. Iz vsakega se lahko česa naučimo! Besedilo je v prvi vrsti namenjeno vsem, ki vodijo ornitološke ekskurzije in nimajo posebne pedagoške izobrazbe, pa tudi neornitologom, ki se srečujejo z izobraževanjem na terenu. Prav bo bržkone prišlo tudi tistim, ki se z didaktičnimi napotki za opravljanje terenskega dela srečajo v zelo omejenem obsegu, prakse z izvedbo pa še nimajo (denimo študentje biologije). Zapomnimo si nekaj, največ se bomo naučili, ko bomo začeli učiti sami, torej začnimo!

2. Priprava

Neki učitelj mi je ob priložnosti povedal pregovor, da zna dobro učiti le tisti, ki je sposoben izpeljati zanimivo učno uro že samo s tablo in kredom. V tem se skriva precej resnice, a vendarle bomo v takšni situaciji redko, čeprav je improvizacija – sposobnost, da se znajdemo v vsaki situaciji – pomembna lastnost dobrega učitelja. Na vsako didaktično enoto, tudi na vodenje ekskurzije, se moramo vnaprej pripraviti. S tem bomo možnost zapletov zmanjšali na minimum. Priprave ne potrebujemo nujno na papirju, čeprav je to priporočljivo, v osnovi je dovolj že, da o ekskurziji temeljito razmislimo. Poleg vsebinske in didaktično-metodološke priprave bomo morali razmisliti tudi o organizacijski plati ekskurzije.

2.1 Vsebinska priprava

Krona uspeha naše ekskurzije je jasna predstava, kaj želimo z njo doseči. Ljudi navdušiti za opazovanje ptic, jih naučiti razlikovati nekaj vrst med seboj po videzu ali po petju, jim predstaviti nekatere aktualne ekološke probleme in rešitve zanje, jim prikazati neko območje in njegovo ornitofavno

1: Znanje je na prvem mestu. Pred našim samostojnim izobraževanjem mora biti za nami že dolga pot, ko smo bili učenci sami. foto: Damijan Denac

2: Posebej se pripravimo, če pričakujemo novinarje na izletu. Medtem ko bomo dajali izjavo, naj našo skupino prevzame pomočnik. foto: Damijan Denac

3

4

5

6

3: Pri uvodu se predstavimo, na kratko orišemo potek ekskurzije in predstavimo ključne cilje. Naj ne bo predolg, a pazimo, da ne pozabimo nanj. Vzpostavimo neverbalno komunikacijo z udeleženci.
foto: Damijan Denac

4: Poskrbimo, da bo naše sporočilo prišlo do vseh. Med hojo v vrsti bo naša komunikacija omejena le na nekaj najbližjih, zato za poglobljena sporočila »zberemo« vso skupino.
foto:

5: Pazi, avto! Ob robu ceste je boljše.
foto: Dejan Bordjan

6: Nepričakovana ovira na poti med ekskurzijo. Priporočljivo je, da pot pred ekskurzijo prehodimo sami.
foto: Dejan Bordjan

ipd. Ne ostanimo le pri prikazu območja in njegovih pticah v opisnem smislu. Ker so ptice privlačna in priljubljena skupina med ljudmi, jih prizori iz sveta ptic navdušujejo, pri opazovanju so motivirani in si veliko zapomnijo. Izkoristimo njihovo dovzetnost in odprtost duha in jim v teh trenutkih dajmo največ. Vključimo ekologijo, ne navajamo le dejstev, marveč jih povežimo v zaključene zgodbe, kjer se prepleta več vrst, dejavniki človeka in nežive narave. Pri snovanju ciljev imejmo v mislih strukturo udeležencev in njihovo število. V različnih okoliščinah isti cilji ne bodo izvedljivi, zato ni slabo, če jih razdelimo na glavne, ki opredeljujejo znanje, ki ga bomo podali v vsakem primeru, in dodatne, ki jih bomo uresničili, če bodo ugodne možnosti. Na vaši pripravi naj torej ne manjkajo zapisani cilji. Pa še to, ne pretiravajte s količino novih pojmov, ki jih boste osvajali s poslušalci. Trije primeri ciljev ornitološke ekskurzije v Šturmovce pri Dravi: 1.) Udeleženci se bodo seznanili z najpogostejšimi vrstami ptic, ki jih lahko opazujejo v Šturmovcih, in jih s pomočjo priručnikov skušali sami določiti. 2.) Udeleženci bodo podrobneje spoznali ekološke zahteve posameznih vrst in strukture v biotopu, ki so pogoj za njihov obstoj. 3.) Iz različne med opazovanimi pticami v poplavnem gozdu in na intenzivnih poljih ter na osnovi pridobljenih informacij o pomenu struktur za ptice bodo skušali sami sklepati, zakaj intenzifikacija kmetijstva ogroža ptice.

Ko imamo cilje, se na ekskurzijo pripravimo vsebinsko in se dodatno podkrepimo s podatki ter osvežimo znanje. Preberimo članke, kakšno knjigo ipd. Vsebinsko, o kateri bomo govorili, moramo obvladati in to je osnovni predpogoj izobraževanja. Pretvarjati se ne smemo. Če česa ne vemo, moramo to priznati, saj nas bodo pri »blefiranju« ljudje sicer hitro ujeli in s tem bo tudi naše dejansko znanje izgubilo težo v njihovih očeh. Dovolj zgovorna sta naslednja primera: *Na ornitološki stojnici sredi Ljubljane je kolegica ogovorila mimoidočega in izkazalo se je, da se mož zanima za ptice. Ko mu je predstavljala eno izmed zložen, je pri sliki prosnika govorila o taščici. Gospod jo je vprašal, katera ptica je na sliki, in ona je odvrnila, da taščica, on pa njej: »Ne, ne gospa, to pa je prosnik,« in razočaran je zapustil stojnico.*

Učitelj biologije na eni izmed gimnazij nam je nekoč priznal: »Pred terenskimi vajami me je bilo vedno strah, da bi me dijaki vprašali kaj, česar ne bi vedel.« Najhuje zanj so bile vaje iz botanike, saj je rastline poznal slabo. Problem je »rešil« tako, da je pred ekskurzijo na poti, ki jo je kasneje prehodil z dijaki, kratko malo poplul vse rastline, ki jih ni poznal!

2.2 Didaktično-metodološka priprava

Didaktično-metodološka priprava ni nič drugega kot razmislek o tem, kako bomo zastavljeno ekskurzijo, naše cilje, izvedli. Smiselno jo lahko razdelimo v uvodni del, osrednji del in zaključek. Prepogosto se zgodi, da se vodja izleta niti ne predstavi in ne naredi kulturnega uvoda. Plane k teleskopu in že hiti, tukaj je kos, ščinkavec, glejte plavčka, uf, zanimivo, ste slišali zeleno žolno v ozadju? ... Druga skrajnost je enourni uvod z vsemi zgodovinskimi podrobnostmi kraja v hladnem jutru in s prezeblimi kostmi. Potrebna je zdrava mera uvoda! Vnaprej vsaj v grobem predvidimo, kje bomo kaj povedali in pokazali. Pomembno je, da cilje povežemo s situacijo na terenu. Pa vendar je iznajdljivost na terenu zelo pomembna. Vsega ne moremo predvideti. Izkoristimo vsako najdeno pero, staro gnezdo, kadaver, duplo. To vse so dragoceni učni pripomočki, ob katerih poslušalcem zlepa ne zmanjka motivacije, sploh če skrivajo vsak svojo zanimivo zgodbo, ki pa naj bo kdaj pa kdaj tudi duhovita. Ni slabšega kot smrtno resen, strog vodja, ki si ga otroci ne upajo niti pogledati v oči, kaj šele vprašati, ki ne izraža čustev in ga spravi ob živce radostna razposajenost otrok. Če se le da, vključite humor, a le z zdravo mero in okusom. Naj bo takšen, da nikogar ne prizadenemo. Profesor nam je na predavanjih kot bodočim pedagogom prvo uro povedal: »Učitelju se odpusti vse, razen ena stvar – da na predavanjih ni smeha«. In kako prav je imel!

Metoda na ekskurziji naj ne bo le naša razlaga in prikazovanje te ali one vrste. Raje kot razlago uporabljajmo metodo razgovora in tako aktivirajmo udeležence. Vzpodbudimo jih z vprašanji, povezujemo njihovo znanje in ga nadgrajujemo s svojim. Motivacija pri razlagi v frontalnem načinu, kjer mi govorimo, drugi pa le poslušajo, udeležencem hitro pade. Zato izbirajmo takšne metode, da čimbolj aktiviramo udeležence. Idej na terenu nam ne sme zmanjkati. Pomislimo tudi, kako bomo zaključili ekskurzijo. Sklepna beseda, kjer ponovimo svoje ključno sporočilo, se vsem toplo zahvalimo za udeležbo in sodelovanje ter udeležence povabimo na naslednji izlet, je lep zaključek.

2.3 Organizacijska priprava

Organizacijska priprava je skoraj najpomembnejši del priprave, saj gre lahko vse narobe, če nanjo pozabimo. Pot, oprema in sodelavci ter njihova vloga morajo biti glavna tema našega razmisleka, ob posebnih priložnostih pa ne smemo pozabiti tudi na primer na medije.

Pot

V idealnih razmerah sami prehodimo pot ekskurzije dan ali dva pred izletom. Zaprta cesta, neurejen obvoz ali porušena brv čez jarek nam lahko nakopljajo kup nevšečnosti, sploh če imamo za seboj 50 ljudi. Teren obvezno obiščimo predhodno, če ga nismo obiskali že dalj časa. V primeru, da tega nikakor ne zmoremo, pa se vsaj pozanimajmo pri kolegih, ki so bili tam pred kratkim. Nikoli ne vodimo ekskurzijo po terenu, ki ga ne poznamo dobro, predhodno pa si ga nismo ogledali! V poduk sledeči zgodbi.

Pred leti sem vodil skupino osnovnošolcev na Radomeljske mlake pri Domžalah. Na tem terenu sem bil pred vodenjem le enkrat več mesecev prej. Zamislil sem si vodenje po isti krožni poti, ki sem jo pred meseci prehodil. Učenci so imeli točno določeno uro vrnitve, saj naj bi jih čakal avtobus. Ekskurzija je potekala odlično in se je že skoraj iztekla, ko sem pri koncu krožne poti naredil napako. Del naše poti je vodil po brezpotju, ki je bilo videti nekaj mesecev kasneje povsem drugače. Teren sem podcenil, vse se je zdelo enako in v poplavnem jelševem gozdu nisem imel praktično nobene oporne točke. Skupina mi je zaupljivo sledila, sam pa sem kmalu ugotovil, da sem na napačni poti, oziroma da sploh ne vem, kje smo. Lahko bi se vrnili, od koder smo prišli, vendar bi krepko zamudili avtobus. Skupini nisem pokazal, da sem v dvomih, malo sem tvegaj, čez drn in strn sem nekje po občutku usekal bližnjico in na srečo smo kmalu prišli do znane ceste in avtobusa – ujeli smo ga le za las. Odleglo mi je, a to je bila dobra šola.

Pred nedavnim je morala na društvenem izletu celotna skupina 30 udeležencev v slogu »Jamesa Bonda« preplezati nepričakovano ograjo. Še dobro, da so bili tudi starejši udeleženci bolj gibčni, in oviro smo premagali vsi. Vodja, domačin, seveda ni šel v izvidnico.

Vedno predvidimo, kje bomo vodili ljudi, in prilagodimo pot najmanj spretnim. Hoja čez improvizirane majave brvi, skoki čez kanale, beg pred psom, ki je večkrat odpet z verige – to ne sodi na izlet za javnost.

Na nekem izletu na Ljubljansko barje smo šli peš iz Rakove jelše v Lipe, Ljubljano pa smo, tako si je vsaj zamislil vodja, prečkali po t.i. cevi. Cev je sicer povsem varna in ograjena, le na začetku in koncu je daljši del nad kopnim nezavarovan in hoja po cevi tam zahteva kar nekaj ravnotežja, ki pa ga eden izmed udeležencev žal ni imel. Cevi ga je bilo strah, z muko je pot sicer zmogel, vendar je bil zato precej nejevoljen in nezadovoljen z izletom.

Skupaj s potjo vnaprej predvidimo trajanje izleta. Če vodimo izlet za ljudi, ki se prvič seznanjajo s pticami, naj le-ta ne traja več kot 3 – 4 ure.

Oprema

Razmislimo, kaj potrebujemo za izobraževanje sami in kaj bodo na izletu potrebovali udeleženci. Pomembna sta predvsem obutev in obleka, saj je od njiju odvisno počutje na izletu, pomislimo pa tudi na morebitne stroške (vstopnine ipd.). To moramo pravočasno sporočiti prijavljenim kandidatom, če prijav ni, pa že v napovedniku izleta.

Za potrebe izobraževanja vzemimo s seboj kakšen dodatni daljnogled ali teleskop, udeležencu brez opreme bo prišel zelo prav. Tudi več priročnikov je boljše kot eden, ne sme pa se zgoditi, da ne bi bilo nobenega! Pisalo in beležko moramo imeti tako ali tako na vsakem terenu, dobro pa je imeti tudi fotoaparata za dokumentacijo izleta. To nalogo je najbolje prepustiti pomočniku, da se lahko bolje skoncentriramo na samo izobraževanje. Ne pozabimo na seznam udeležencev za evidenco. Pripravimo si tudi material za udeležence – zloženko o območju, vodnik ipd. – in razmislimo, kdaj ga bomo razdelili. Ponavadi je bolje na koncu izleta, da materiala ne nosijo s seboj na izletu in ga uničijo. To še posebej velja za otroke. Sledi oprema, ki jo moramo imeti s seboj kot odgovorni vodje! To sta vsaj prva pomoč, predlagam majhen in zelo priročen komplet za motoriste in komplet rezervnih oblačil, kadar bomo v bližini vode. Mobilni telefon pa ima danes že vsak. Tri kratke zgodbe na to temo.

Na terenskih vajah v jame je kolegica globoko v jami cela padla v vodo. Profesor je imel na srečo komplet rezervnih oblačil s seboj, tako da se je lahko preoblekla. Do izhoda iz jame je bilo več kot uro hoda po težkem terenu in lahko bi se resno podhladila. Na istih vajah si je med vračanjem sošolec na kapniku za nameček še grdo poškodoval glavo. Profesor je znova obvladal situacijo, iz »čudežne torbice« je potegnil prvo pomoč in mu oskrbel rano.

Teren pa sva zaključila z neko drugo kolegico. Ko je na Malem placu pozimi hodila po hlodu nad vodo, ji je spodrsnilo. Povsem mokra se je lahko vrnila le še domov, zavita v rjuho, ki sem jo po naključju vozil v avtu. Rezervnih oblačil ni imel s seboj nihče!

Na Ormoškem jezeru sem pozimi iz vode reševal laboda, ki mu je obroček poškodoval nogo. Nespametno sem skočil v vodo in nisem pomislil, da s seboj nimam rezervnih oblačil. Na srečo me je rešil kolega in mi dal hlače, ki jih je imel oblečene čez trenirko, sicer bi bil v resnih škripcih. Samo gol bi se lahko usedel v avto in odpeljal domov. Zgodaj spomladi nekaj let kasneje sem se pri vrhniških glinokopih znašel v podobni situaciji, ko pa bi bilo bolje, če bi skočil v vodo oblečen! Laboda s trnkom v kljunu sem zvabil v bližino s kruhom in se v spodnjicah zapodil nanj. Hlače sem slekel, saj nisem imel rezervnih – izkušnja iz Ormoža. Laboda sem ujel, a me

7: Udeležencem vselej pomagamo pri »orientaciji« za teleskopom, še posebno, če ga še niso večji. Čim natančneje opišimo položaj ptice, da jo bodo vsi brez težav našli.

foto: Damijan Denac

8: Teleskop vselej nastavimo na višino najnižjega opazovalca. Če jih imamo več, pa naj bodo v višinskem gradientu.

foto: Damijan Denac

9: Na ekskurziji v izobraževalne in vzgojne namene izkoristimo na-ključne priložnosti in najdbe. To zelo pozitivno vpliva na motivacijo. Naj ne izostane naravovar-stveno sporočilo. foto: Damijan Denac

10: Pustimo udeležencem, sploh otrokom, da opa-zovanje doživijo, in jim dajmo čas, da se navdušijo in načudijo. Šele nato dodajmo informa-cije. Če vidimo, da nekdo ne uči v opazovanju ptice, ga ne začnimo takoj bombardirati s podatki. foto: Damijan Denac

11: Medtem ko smo osredotočeni na razlago, nam bodo kolegi po-močniki »poiskali« nove zanimive vrste. Brez njihove pomoči se nam bo mimogrede zgodilo, kar je na karikaturi. karikatura: Marjan Vaupotič

je pri tem, ko sem ga nosil iz vode, globoko opraskal s krempljem po skoraj vsej dolžini stegna. Brazgotino nosim še danes. Bolje bi bilo imeti mokre hlače. Tudi pravil in priporočil ne gre upoštevati vedno enako.

Kako pomembna je dobra informacija o potrebni opremi in poti za udeležence izleta, pa nam razkrije naslednja tragiko-mična dogodivščina.

Mlajši štajerski kolegi so organizirali dvodnevni izlet na Lovren-ška jezera. Na izlet so povabili tudi mlada ornitologa iz Ljublja-ne, s katerima so se spoznali na Mladinskem ornitološkem tabo-ru. Vse, kar sta od »organizatorjev« predhodno izvedela, je bilo zborna mesto in končni cilj, ki pa sta si ga povsem napačno pred-stavljala – v nižini! Tako sta se na dan izleta prikazala v gumi-jastih škornjih. Kljub neprimerni obutvi so se vendarle odločili za vzpon, ki se je za nekatere končal z žulji v velikosti »šestega prsta na nogah« in precejšnjo izčrpanostjo. Za izlet v gore sta imela po-vrhu vsega še povsem neprimerno (pretežko) malico in opremo za nošenje prtljage (torbe namesto nahrbtnika).

Sodelavci

Naslednja ključna stvar je število ljudi, ki jih bomo imeli na ekskurziji, in približna starostna struktura. Pri izletih za širšo javnost z objavo v časopisu je obisk seveda loterija, vendar skušajmo predvideti največje število in se pripraviti nanj. Sami realno ne bomo obvladovali skupine z več kot 10 obiskovalci, zato imejmo na vsakih 10 obiskovalcev enega pomočnika. Pred izletom se pogovorimo s pomočniki in jim razdelimo naloge. Vloga pomočnikov na izletu je neprecen-ljiva, če pride denimo na izlet novinar, ki se mu mudi in želi od vas intervju. Za ta čas bo pomočnik prevzel skupino. Po-navadi je najboljša, da se sami posvetimo komentiranju in izobraževanju, pomočniki pa nam naj pomagajo predvsem pri iskanju ptic, ki jih komentiramo. Ti so lahko mlajši per-spektivni ornitologi, ki se urijo v izobraževanju. Občasno jim prepustimo besedo in jih postopno navajamo na izo-braževanje. Sčasoma bodo sami prevzeli skupino, sprva še z našo tiho udeležbo, kasneje pa popolnoma samostojno. Vzgojimo naslednike. Udeležujmo se ekskurzij kolegov in jih opazujemo pri delu. Kot opazovalci jim lahko kasneje v pogovoru pomagamo odpraviti kakšno pomanjkljivost, ki se je sploh ne zavedajo. Enako seveda velja za nas same. Po zaključku prosimo kolege za objektivno kritiko vodenja na-šega izleta.

3. Izvedba

Če smo se na izvedbo dobro pripravili, smo lahko prepriča-ni, da bo vse v najlepšem redu. Ko na zbornem mestu oceni-mo, da smo čakali dovolj dolgo tudi morebitne zamudnike, zberemo udeležence in začnemo. Jasno in glasno se pred-stavimo, povemo morebitne organizacijske podrobnosti, govorimo sproščeno in jedrnat. Predstavimo se z imenom in priimkom. Povejmo, kako dolgo bo izlet trajal in kaj je njegov namen. Pazimo na neverbalno komunikacijo in tele-sno držo. Vzdržujmo očesni stik z vsemi udeleženci. Vsako-gar moramo pogledati v oči vsaj enkrat. Skušajmo ohraniti skupino v celoti ali pa razdelimo večjo skupino v manjše, ki bodo imele vsaka svojega vodjo. Najslabše je, če se nam skupina »razvleče«, z nami hodi nekaj najbolj zagnanih, ki izvedo sicer vse, drugi pa nič! Zato je pomemben tudi tempo izleta.

Starejša kolegica mi je pripovedovala, kako je »trpela« na izletu, ki sta ga vodila mlada ornitologa. Pozimi so bili na terenu od zore do mraka in peš so opravili precejšnjo pot. Vodji sta bila »neunič-ljiva«, bila sta v dobri kondiciji in udeležence sta »gnala«, da je bil joj. Le s težavo jih je dohajala, ko je prišla do njih, pa so že nadaljevali. Ves dan so bili osredotočeni le na ptice. Mlada nista niti za hip pomislila na malico, in tako »iz obzirnosti in da se ne bi sramotil«, tudi noben od udeležencev ni jedel. Gospa je s send-viči v nahrbtniku stradala ves dan in se vrnila domov popolnoma onemogla.

Ko opazimo ptico, skušajmo udeležencem čimbolj natanč-no opisati, kam naj pogledajo. Podajmo podroben opis s konkretnimi opornimi točkami, postavimo teleskop in ga dajmo na voljo vsem udeležencem. Vedno vprašajmo, ali so videli ptico, ki smo jo nastavili v vidno polje, in jo po po-trebi ponovno poiščimo. Mnogi udeleženci priznajo, da so videli ptico, čeprav je niso, samo da ne bi »izpadli nespretni«. Vodja mora ustvariti sproščeno ozračje, da do takšnih dogodkov ne bo prihajalo. Izlet ni tekmovanje in dokazova-nje sposobnosti. Zato izlet vodimo z veliko mero empatije. Največja napaka, ki jo lahko učitelj ali vodja naredi, je, da si misli, da je nekaj samo po sebi umevno!

Zelo pomemben z vidika motivacije je način našega vode-nja, naša energija, kar pa nima nič opraviti z ezoteričnim. Pred leti sem peljal na Cerkniško jezero dva Angleža iz RSPB-ja, ki sta imela pri nas delavnico o delu s člani. Turobno deževno jutro ni obetalo nič dobrega. Zaradi dežja ptic praktično nismo mogli gledati, čeprav jih je bilo pred dnevi na jezeru veliko. Tudi medveda ni bilo. Pogosto sem omenjal, da je na jezeru sicer veliko

ptic, le danes nimamo sreče in podobno. Tisti dan sta na delavnici govorila prav o tem, da na izletu vodja nikoli ne sme reči, da je slaba, saj s tem vzame voljo ljudem. Pomenljivo sta me pogledala. Vedno je super, pa čeprav lije kot iz škafo. Vodja mora ustvariti takšno ozračje! S takšno energijo speljimo izlet do konca, in če se že ptice nočejo pokazati, naredimo sami toliko večji vtis – s prepričljivostjo in odprtostjo. Še beseda, dve o odgovornosti vodje. Vodenja skupine ne podcenjujmo nikoli, če kdorkoli na izletu potrebuje pomoč, je vodja dolžan pomagati ali organizirati pomoč.

Slabo bi se lahko končal izlet za tujce, ki sem ga pred leti vodil po enem izmed naših pragozdov, po Pečki. Mlajši Italijan mi ni povedal, da je bil operiran na srcu in da se ne sme izpostavljati večjim naporom. Vso pot navkreber je držal z nami dober tempo, kakor da ni bilo nič, naenkrat pa ga je zvililo... Šele takrat sem zvedel za njegove težave. Situacija je bila dokaj kritična. Počival je in počasi je le zmožgal preostanek »izleta«.

Pri težjih turah moramo od udeležencev dobiti podatke o morebitnih zdravstvenih težavah in drugih posebnostih. Vodja pa seveda ne more prevzeti odgovornosti za udeležence, ki ne sledijo navodilom. Če smo imeli tovrstno izkušnjo z udeležencem, jo lahko iz previdnosti in brez slabe vesti povemo kolegu, ki bo vodil izlet in ima prijavljenega istega človeka.

Na izletu po Balkanu se udeleženec ni mogel zadržati in je kljub jasnemu navodilu, kje se sme hoditi in kje ne, le-tega prekršil in odšel po svoje. Tuji kolegi so se križali, saj je šel čez minsko polje. Ko se je vrnil cel, je le zamahnil z roko. Kaj pa, če bi stopil bolj levo? Ko smo že pri nevarnostih, omenimo še občutek za varnost. Vodja ga mora imeti. Kako pomembno je občutek za varnost in kako nevarno je, če nas pri opazovanju ptic ali česa drugega zanese predaleč, pa naslednja situacija. Vedno moramo imeti nekoga na koncu skupine!

Imeli smo terenske vaje v Alpah. Na vrhu, ki je imel čez 2000 m, se je vreme začelo kisati in profesor se je odločil za hitro vrnitev h koči. Z večino študentov je odbrzel naprej, nekaj starejših žensk, ki so študirale ob delu, pa tempu ni bilo kos. Nanje je kar pozabil. Zaostale so, z njimi pa sva ostala s sošolcem, da bi jim pomagala čez del, ki ga je bilo treba preplezati. Ujela nas je močna nevihta s strelami, ki so sekale med nas. Skale so letele čez pot, ena polmetrska je za las zgrešila gospo. Premočeni do kože in premrzli do kosti smo se srečno vrnili v koč in naleteli na začudene obraze ob toplem ričetu češ, kje ste pa hodili tako dolgo.

Namesto zaključka pa misel o poslanstvu in osebni poziciji učitelja ali vodje. Učitelj naj bo kot drevo, ki daje sadež tako

tistemu, ki ga zaliva, kot tudi tistemu, ki meče kamenje vanj. Brez osebnih pričakovanj do udeležencev. Mi lahko zgolj dajemo, koliko pa bo kdo odnesel, je stvar vsakega posameznika in njegovega interesa.

Za konec seznanim, to vprašanj, na katera si odgovorimo pred vodenjem vsake ekskurzije:

1. Kaj sploh želimo z ekskurzijo, kaj je naš cilj in kaj bo glavno sporočilo?
2. Ali smo se dovolj trudili in obnovili vsebino, potrebno za izlet?
3. Kdo bodo tisti, ki jih bomo izobraževali, in koliko jih bo?
4. Ali bomo potrebovali pomoč? Ali imajo sodelavci jasna navodila?
5. Kje bomo vodili udeležence (ali poznamo pot) in kako dolgo bo izlet trajal?
6. Ali imamo pripravljeno vso potrebno opremo za vodenje in za primer nesreče (optična oprema, priročnik, poseben material za udeležence, prva pomoč, rezervna oblačila)?
7. Ali bodo udeleženci potrebovali posebno opremo, dokumente (obmejno območje, tujina) ali morebiti denar in ali so obveščeni, da to potrebujejo? Kaj, če pride kdo na izlet brez tega?
8. Kako sta začetek in konec izleta usklajena z zvezami javnega prevoza?
9. Ali imamo vsa potrebna dovoljenja za izlet in ali smo obvestili pristojne organe, če je to zaradi območja potrebno?
10. Kaj bomo, če bo deževalo?

Za samo vodenje pa to opornic:

1. Očesni stik, pazimo na neverbalno komunikacijo.
2. Raje uporabimo razgovor kot razlago.
3. Uporabimo priročnik in ptico pokažimo tudi v knjigi.
4. Dajmo jasne napotke pri iskanju ptic.
5. Naši komentarji naj bodo pozitivni, brez zmanjševanja vrednosti in pomena izleta.
6. Prilagodimo cilje interesu udeležencev, vodimo karseda sproščeno in neobremenjeno.
7. Vodimo tako, da ne »razbijemo« skupine.
8. Naredimo uvod in zaključek.
9. Na izletu naj ne manjka naravovarstveno sporočilo.
10. Vodimo čimveč izletov, udeležujmo se izletov kolegov in skrbimo za lastno pedagoško izobraževanje. ●

12: Samo trenutek, da vam spet nastavim ...
foto: Damijan Denac

13: Tako je pravilno! Vedno si pomagajmo s priročnikom.
foto: Tatjana Koren

14: Ne pozabimo na čas za malico in počitek, še posebno, če je izlet daljši in so udeleženci otroci. foto: Tatjana Koren

15: Padec v blato je prijetnejši od kope-li, sploh če nimamo s seboj rezervnih oblačil in je zunaj prijetno toplo. Kaj pa pozimi, daleč od »civilizacije«?
foto: Damijan Denac